

Trakya Üniversitesi Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Bölümü Öğretim Üyesi ve Trakya Üniversitesi Kadın Sorunları Uygulama ve Araştırma Merkez Müdürü Doç. Dr. Cemile ARIKOĞLU ÜNDÜCÜ ile Türkiye’de Kadın Hakları Üzerine Söyleşi*

Soru 1: Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra 1926’da Medeni Kanun ile kadınlara boşanma, velayet ve miras hakları verildi. Ardından 1934 yılında kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanındı. Fakat daha sonraki süreçlerde toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlama yönündeki adımlar giderek yavaşladı. Örneğin kadınların çalışmasını eşinin iznine bağlayan Medeni Kanun’un 159. maddesi dahi 1990 yılı gibi çok uzak olmayan bir tarihte kaldırıldı. Tarihsel süreçte bakıldığında sanki günümüze yaklaştıkça kadın haklarının hayata geçirilmesinde istenen mesafenin alınmadığı görülmektedir? Sizce bu paradoksal bir durum değil mi? Bunun nedenleri hakkında neler söyleyebilirsiniz?

Osmanlı toplumunda kadının toplumsal yaşamı, yeri ve değeri çok yoktu. Kafes ardında, peçe ile görünmez kılınan kadınsız bir toplum yapısı vardı. Bu yapının ardında kadına bakış açısı ve kadın tanımlamaları önem arz ediyor. İslam dininin kabulünden sonra Türklerin kültüründe kahramanlık nitelikleri ile tanımlanan kadın, bazı gelenekler ile pasifize edilmiştir. İslamiyet Arap coğrafyasında doğmuş ve dini teamüller bir dereceye kadar Arapların gelenek ve göreneklerinin etkisi altında kalmıştır. Özellikle İslam topluluğunun kabullendiği iki gelenek, Müslüman dünyasının gerilemesine neden olmuştur. Bunlardan ilki, kadınların inzivası, diğeri erkeklerin birden fazla kadınla evlenmesi geleneğidir. İslamiyet’in ilk dönemlerinde kadınların öğretmen, şair, vaiz ve hatta asker olarak görev yaptıkları görülür. Ancak sonraları kadının peçe takması, eve kapatılarak sosyal hayattan ve faaliyetlerden men edilmesi İslam uygarlığına zarar vermiştir. Toplumun yarısını oluşturan kadınları yok saymak ve her türlü kamusal, sosyal, ekonomik ve kültürel haklarından mahrum bırakmak, toplumları da geri bırakmıştır. Bu çerçevede Cumhuriyet ve devrimleri büyük önem arz eder. Kadın-erkek eşitliği anlayışını getiren Medeni Kanun’un kabulü, siyasal hakların elde edilişi ve kadının sosyal hayata katılımı kadınsız toplum yapısından kadınlı modern bir toplum yapısına geçme iradesini gösterir. Cumhuriyet rejimi, kadını toplumsal bir varlık olarak kabul etmiş ve yeni devletin devrimci niteliği kadının haklarını kullanmasını zaruri görmüştür. Yüzyıllarca kadına yönelik var olan bakış açısını birden değiştirmek kolay değildir. Bilinçli yurttaşı yetiştirmek ve toplumsal kültürü dönüştürmek hem çok çaba sarf etmeyi hem de sabırlı olmayı gerektirir. Bu nedenle Türkiye’de demokratikleşme noktasında ciddi sıkıntılar yaşanmış ve günümüzde de yaşanmaya devam etmektedir. Kadının haklarının kullanımını demokrasi ve refahtan bağımsız düşünemeyiz. Bu nedenle kimi zaman siyasal ve sosyal hayatımızda gerilemeler söz konusu olabilmektedir. Bu durumdan doğal olarak kadın statüsü de etkilenmektedir. Bu durum kadınların hak kullanımında yavaşlamanın nedenlerinden biridir. Örnek olarak verdiğiniz için açıklama getirmek istiyorum. Medeni Kanun’un kadının çalışmasını eşinin iznine bağlayan maddesi Cumhuriyet tarihimizde hiç uygulanmamıştır. Diğeri bir ifadeyle bazı Arap ülkelerinde olduğu gibi, örneğin Suudi Arabistan’da kadın kocasından aldığı izin belgesini sunar ancak böylelikle çalışma yaşamına katılabilir. Türkiye’de böyle bir uygulama hiç olmamıştır.

* Bu söyleşi Uluslararası İlişkiler bölümü üçüncü sınıf öğrencisi Kemal Salih Carfi tarafından gerçekleştirilmiştir.

Soru 2: Kadınların Türkiye’de şiddet, toplumsal ve kültürel baskı, eğitim-öğretim imkânlarından yoksun bırakılma, iş yerlerinde ayrımcılık ve gelir adaletsizliğine maruz kalmaları Avrupa ülkelerine göre daha katmerlenmiştir. Bu sorunların kadınların lehine çözümü için ülkemizde yeterli adımların atıldığını söylemek mümkün müdür? Yoksa bu daha çok toplumsal bir zihniyet sorunu mudur?

Türkiye’de kadının iş yaşamına katılımı, gelir dağılımı, şiddete karşı korunma ve hakların kullanılması noktasında hukuki olarak, başka bir ifadeyle yasa metinleri düzeyinde kesinlikle iyileştirmeler var. Avrupa ile uyumlaşma çerçevesinde Türkiye’den beklenen değişiklikler ve ülke olarak yapmakla mükellef olduğumuz yükümlülüklerin burada etkisi büyük. Bunu öncelikle belirtmek gerekiyor. Türkiye’deki yaşadığımız temel problem geleneklerin hukukun önüne geçmesi, yani uygulamada yaşanan sıkıntılar. Teoride yasa metni ve düzenleme var, ancak uygulamada hayata geçirme istenci ve gerçekliği yok. Ya yasal düzenlemelere eksik uyuluyor veya yasaların tamamen görmezden gelinmesi gibi bir durum var. Bu konuda yapılması gereken ilk şey, yasa metinleri ile toplumsal yaşamın mutlaka örtüşmesi gerekiyor. Çünkü bazı hükümler uygulamanın veya var olan durumun ya çok üstünde veya çok altında kalabilmekte. Bu nedenle sadece kadın konu başlığında değil, hemen hemen her konuda yaşadığımız hukuk kurallarına riayet etmeme ve bunun denetiminin olmaması yerine, kurallara riayet ve denetimin sağlanması elzemdir.

Soru 3: Sayın Hocam sizin de bildiğiniz üzere ülkemizde gün geçmiyor ki kadına şiddet veya cinayet (töre cinayetleri vb.) haberlerine rastlanmasın? Bu durumu ülkemiz içerisinde belli bir bölgeye münhasır bir sorun olarak değerlendirmek mümkün müdür? Siz bu sorunun alınacak yasal tedbirlerle çözülebileceğini düşünüyor musunuz? Şayet yasal çerçevenin yeterli olmadığını düşünüyorsanız bu konuda başka neler yapılabilir?

Kadına yönelik her türlü şiddet, cinsel taciz, istismar ve cinayetler sadece bir bölgeye has bir durum değildir. Sosyal şiddet ve bu şiddet türünün içinde kadına yönelik şiddet bir toplumsal sorun ve Türkiye’de çözümünü bekleyen sorunların ilk başında duruyor. Yasal ve kurumsal düzeyde yapılan düzenlemeler kadına yönelik şiddeti durdurmaya yetmiyor ve gün geçtikçe artıyor. Corona virüs etkisiyle karantina gerekliliği ile evlere kapandığımız bugünlerde Türkiye’de kadına yönelik şiddet %38 oranında artmıştır. Pek çok kadını hayattan koparılmaktadır. Kadın sivil toplum örgütlerine başvurularda muazzam bir artış görülmektedir. Yukarıda da ifade ettiğim gibi yasal mevzuatın olması uygulandığı anlamına gelmemekte. Üstelik yeni bazı kanun tasarılarının mecliste görüşülmeye başlanması kadına yönelik şiddeti durdurmak bir yana, kanun geçerse motive edici bir etki de gösterebilir. Kadına yönelik şiddeti önlemeye dönük olarak öncelikle olması gereken, toplumsal irade ve siyasal karar alıcıların ciddi ve kararlı bir duruş sergilemeleridir.

Soru 4: Türkiye Cumhuriyeti kadınlara seçme ve seçilme hakkı gibi siyasal hayata katılım konusunda birçok haklar tanımıştır. Ancak bunlara rağmen Türk kadınlarının mecliste temsil edilme oranları Batılı hemcinslerine oranla oldukça düşük seyretmektedir. Kısaca kadınların kamusal hayata katılım düzeyleri yeterli değildir. Sizce ülkemizde kadınların sorunlarının çözümüne giden yolda siyasi katılımın önemli bir rolü var mıdır? Örneğin kadınların siyasal hayata katılımlarının artması toplumda cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına ne ölçüde hizmet edebilir?

Kadınların siyasal temsilinin sağlanması ve karar alma mekanizmasına katılımı büyük önem arz etmektedir. Ancak siyasal hakların kullanımının temelini oluşturan oy

hakkının kullanılmasında, kadınların özgür iradeleriyle kimsenin etkisi ve güdüsü altında kalmadan bu haklarını kullanmaları bir birey olarak özne olmanın gerekliliğidir. Kadınların siyasal temsilini ifade eden seçilme, diğer bir ifadeyle milletvekili olabilmeleri toplumun yarısını oluşturan kadınların, toplumun kaderini belirleyici kararlarda söz sahibi olması ve iradelerini ifade edebilmeleri açısından kıymetlidir. Türkiye ve dünyada kadının siyasete yönelik ilgisi ve bilgisi düşük düzeydedir. Siyasetin erkek işi olduğu inancı yaygın olmakla birlikte kadını siyasete çekebilecek olan kanallar tıkalıdır. Siyasetin rant üreten bir alan olması kadını siyasetten uzak tutan temel etkidir. Siyasetin maddi güç isteyen bir faaliyet olması kadınları sınırlamaktadır. Siyaset erkek işi olarak görüldüğünden ve kadın ev ile özdeş kılındığından, siyasal alanda kadınların alanı genel itibariyle erkekler tarafından gasp edilmektedir. Bu nedenle Türkiye’de kadın milletvekili sayıları yıllar itibariyle istenilen düzeye erişememiştir. Kadınlar siyasetin mutfak işleriyle meşgul olmuşlardır. Örneğin bakan düzeyine erişebilen kadınlarda da durum değişmemiş Dışişleri, İçişleri, Ekonomi... gibi bakanlıklar yerine, Aileden sorumlu, Çalışma ve Sosyal güvenlik gibi bakanlıklarla yetinmek durumunda bırakılmışlardır. Burada zikredilmeden geçilemeyecek önemli bir konu başlığı ise, milletvekili ve bakan düzeyine erişmiş kadın siyasetçilerin TBMM ve siyasal alanda kadın-erkek eşitliğinin sağlanması, kadınların haklarının eşit kullanımı ve kadınların siyasal temsili konularında ciddi bir mücadelelerinin olmamasıdır.

Soru 5: Sayın Hocam son olarak Türkiye’de kadın haklarının gelişim düzeyi hakkında Batılı ve Doğulu memleketlerle karşılaştırılmalı olarak neler söylenebilir?

Her toplumun kendine özgü yapısı var. Türkiye özelinde belirtmek gerekirse, öncelikle Türkiye hem Doğulu hem Batılı bir ülkedir. Ancak hem geleneği içinde barındıran hem de modern olanı yaşatma mücadelesi veren özelliğe sahip olması bu durumu tersine de çevirebilmektedir. Diğer bir ifadeyle Türkiye ne Doğulu ne Batılı bir ülke olarak da tanımlanabilir. Kadın başlığı açısından baktığımızda, toplumsal hayata katılım, ekonomik özgürlük, siyasal temsil gibi başlıklarda özellikle Avrupa’nın İskandinav ülkeleri gibi pek çok gelişmiş Batılı ülkenin gerisindedir. Ancak bulunduğu Orta Doğu bölgesindeki pek çok ülkenin de çok üstündedir. Bu üstünlüğünü tarihi birikimine ve Tanzimat süreciyle başlayan, ancak gerçek anlamını ve değerini Cumhuriyet döneminde yapılan devrimlere borçlu olan bir ülkedir. Tüm bunlara rağmen Türkiye’de kadın konusu sorunludur. Kadın ev ve aile kavramları ile birlikte tanımlanmaktadır. Birey olduğu, özne olduğu kolay kabul görmez. Edilgen kabul edilir. Kırılgan, duygusal, zayıf ve benzer sıfatlarla betimlenir. Çünkü bu sıfatlar hem edilgenliği kolaylaştırır hem de bu tanımlamaya meşruiyet zemini hazırlar. Topluma hâkim olan kültürü neyle beslediğiniz çok önemlidir. Kültür gelenek ile beslenirse kadın toplumsal yaşamdan soyutlanır, eve kapatılır, erkekler tarafından çerçevesi çizilmiş toplumsal rolünü oynar. Kültür modern olanla beslenirse kadın insan ırkının diğer cinsi olarak kabul edilir, ortak karar verilir, toplumsal yaşamda önemli roller üstlenir, uygarlığın gelişimine katkı sunar. Bu bir tercih meselesidir. Kadının statüsü, bilinç oluşturmak ve kültürü dönüştürmek ile ortaya çıkacak olan zihniyet değişiminden bağımsız değildir.